

není-liž pravda, moji dobří? Buďte proto spokojené myslí! Prozatím zůstane při Vašem „právě tolik – jako žádnou“. Prozatím! Dokud totiž bude považováno za nečasové, co vždy bylo na čase a dnes je na čase a nutné víc než kdy jindy – říci pravdu.

O užitku a škodlivosti historie pro život

Předmluva

„Ostatně nenávidím vše, co mne pouze poučuje, aniž povzbuzovalo nebo bezprostředně oživovalo mou činnost.“ To jsou slova Goethova, jimiž jako jadrně vysloveným *Ceterum censeo* nechť počne naše úvaha o hodnotě a bezcennosti historie. Má v ní být totiž vylíčeno, proč musíme dle slova Goethova vážně nenávidět poučení bez oživení, vědění, při němž činnost ochabuje, historii jako vzácný přebytek poznání a luxus – protože se nám ještě nedostává toho, co je nejnütnější, a protože přebytečné je nepřitelem nutného. Historii zajisté potřebujeme, ale potřebujeme ji jinak, než ji potřebuje zhýčkaný zahaleč v zahradě vědění, byť i na naše hrubé a neutěšené potřeby a nutnosti shlížel z vysoka. My ji totiž potřebujeme k životu a k činu, ne k pohodlnému odvrácení od života a činu, nebo dokonce k okrášlení sobeckého života a zbabělého a špatného činu. Jen pokud historie slouží životu, chceme sloužit my jí: ale existuje takový stupeň zájmu o historii a taková úcta k ní, že život zakrsá a zvrhává se: jev, který je právě nyní nutno zakusit na pozoruhodných symptomech naší doby, ať je to jakkoli bolestné.

Snažil jsem se vylíčit pocit, který mne dost často trápil; mstím se na něm, vydávaje jej všanc veřejnosti. Snad bude někdo takovým vylíčením pohnut k tomu, aby podotkl, že tento pocit sice také zná, ale já že jsem jej nevyčítal dost čistě a původně a nevyložil s náležitou jistotou a zralou zkušeností. To řekne jeden, nanejvýš dva, většina ale prohlásí, že je to pocit docela zvrácený, nepřirozený, odporný a naprosto nežádoucí, ba že jsem se tím ukázal nehodným tak mocného historického zaměření doby, jež jak známo lze již po dvě generace pozorovat zejména u Němců. Rozhodně se tím, že se odvažuji popsat povahu svého pocitu, všeobecné mravnosti

spíše prospěje, než uškodí, neboť tak mnohým poskytnu příležitost, aby právě zmíněnému dobovému směru řádně polichotili. Já sám však získám něco, co je pro mne ještě cennější než mravnost – budu veřejně o naší době poučen a přiveden na pravou cestu.

Nečasová je i tato úvaha, protože se zde pokouším rozumět něčemu, nač je doba právem hrda, jejímu vzdělání historickému, jako škodě, vadě a nedostatku, protože dokonce myslím, že všichni trpíme stravující historickou horečkou a alespoň bychom se měli dovědět, že jí trpíme. Jestliže Goethe řekl právem, že zároveň se svými ctnostmi pěstujeme také své chyby, a jestliže, jak každý ví, hypertrofická ctnost – jakou se mi zdá být historický smysl naší doby – se může stát zkázou národa právě tak jako hypertrofická neřest: tož mně alespoň jednu nebraňte. Jako polehčující okolnost nechť není zamlčeno ani to, že jsem zkušenost vyvolanou oněmi bolestnými pocity čerpal většinou ze sebe sama a jen kvůli srovnání z druhých a že jen jako odchovanec dob starších, zejména řecké, mohu mít o sobě jako dítěti této nynější doby tak nečasovou zkušenost. To si musím přiznat už jen proto, že jsem povoláním klasický filolog: neboť nevím, jaký by měla klasická filologie v naší době smysl, ne-li ten, že v ní působí nečasově – to jest proti ní, a tím na ni, a doufám, že ve prospěch doby příští.

1.

Pozoruj stádo, jež se pase kolem: neví, co je včera, co je dnes, poskakuje, žere, odpočívá, tráví, znovu skáče, a tak od rána do noci a den za dnem, pevně přivázáno svou libostí a nelibostí na kolík okamžiku, a proto ani těžkomyslné ani omrzelé. Pozorovat to je člověku krušno, protože se svým lidstvím před zvířetem vypíná, a přece na jeho štěstí patří žárlivě, neboť chce právě to: tak jako zvíře nežít ani omrzele ani v bolestech – a přece to chce marně, protože to nechce jako zvíře. Člověk se zvířete zeptá: proč mi o svém štěstí nemluvíš a jenom na mne hledíš? A zvíře chce dokonce odpovědět a říci: to je tím,

že vždycky hned zapomenu, co jsem chtělo říci – vtom však již zapomnělo i tuto odpověď a mlčelo: a člověk se tomu divil.

Diví se však také sobě samému, že se nedovede naučit zapomínat a stále visí na minulém: nechť běží sebedál, seberychejji, řetěz běží s ním. Je to div: okamžik, vmžiku tu, vmžiku pryč, předtím nejsa ničím, potom také ničím, se přece jako strašidlo vrací zpět a ruší klid okamžiku pozdějšího. Ustavičně uvolňuje se list ze svitku času, vypadne, ulétá v dál – a pojednou příletně zase zpět, člověku do klína. Pak člověk řekne „vzpomínám si“ a závidí zvířeti, které ihned zapomíná a každý okamžik vidí skutečně zemřít, zapadnout v mlhu a noc a navždy zhasnout. Tak žije zvíře *nehistoricky*: neboť uplývá s přítomností, tak jako když u čísla nezbude žádný podivný zlomek, nedovede se přetvařovat, ničeho neskrývá a jeví se v každém okamžiku cele a naprosto tím, čím jest, nemůže tedy ani být jiné než poctivé. Naproti tomu člověk nese velké a stále větší břímě minulosti; to jej tiskne k zemi a ohýbá stranou, ztěžuje jeho chůzi jako neviditelná a temná tíha, kterou může naoko zapřít a kterou ve styku se sobě rovnými zapírá až příliš rád: aby vzbudil jejich závist. Proto jej dojí má jako vzpomínka na ztracený ráj, vidí-li pasoucí se stádo nebo v důvěrné blízkosti dítě, které ještě nemá nic minulého, co by zapřelo, a hraje si mezi ploty minulosti a budoucnosti v přebílé slepotě. A přece jeho hra musí skončit: až příliš záhy je vytrženo ze zapomenutí. Pak se naučí rozumět slovu „bylo“, onomu heslu, jímž se člověku ohlašují strasti, boj a omrzlost, aby připomněly, co jeho bytí v podstatě jest – nikdy nedokonatelné imperfektum. Přinese-li konečně smrt kýžené zapomenutí, zruší tím zároveň přítomnost a bytí, a zpečetí tak ono poznání, že bytí je jenom nepřetržitou bývalostí, věc, která žije z toho, že sama sebe popírá a stravuje, sobě samé odporuje.

Je-li štěstí, je-li pachtění se po novém štěstí v určitém smyslu tím, co žijícího v životě udržuje a k životu pudí, pak snad žádný filosof nemá více pravdu nežli cynik: neboť štěstí zvířete, jako dokonalého cynika, je živoucím důkazem pro oprávněnost cynismu. Nejmenší štěstí, trvá-li nepřetržitě a činí-li

šťastným, je nepoměrně víc než štěstí největší, které přichází jenom jako epizoda, takřka jako rozmar, jako ztřeštěný nápad, mezi samou nelibostí, žádostivostí a strádáním. U štěstí nejmenšího i největšího je to vždy totéž, co dělá štěstí štěstím: moci zapomenout nebo, učeněji vyjádřeno, schopnost po dobu svého trvání cítit nehistoricky. Kdo nemůže spočinout na prahu okamžiku, zapomíná všech minulostí, kdo nedovede stanout na jednom místě jako bohyně vítězství bez závratí a bázně, ten nikdy nebude vědět, co je štěstí, a ještě hůře: nikdy nevykoná nic, co činí šťastnými druhé. Představte si krajní příklad: člověka, který by vůbec neměl schopnost zapomínat, který by byl odsouzen k tomu, aby všude viděl dění; takový člověk již nevěří ve své vlastní bytí, již nevěří v sebe, vše se mu rozplývá v pohnuté body a on sám se v tomto proudění ztrácí: jako pravý žák Hérakleitův se posléze sotva odváží pozvednout prst. Ke všemu jednání náleží zapomínání: jako k životu všeho organického náleží nejen světlo, nýbrž i temnota. Člověk, který by chtěl cítit veskrze jen historicky, podobal by se tomu, kdo by byl nucen nespát, nebo zvířeti, které by mělo žít jen ze stále opakovaného přežvykování. Tedy: je možno žít téměř bez vzpomínky, ba žít šťastně, jak ukazuje zvíře; je však naprosto nemožné žít bez zapomínání. Anebo, abych se o svém tématu vyjádřil ještě jednodušeji: *je stupeň nespavosti, přežvykování, historického smyslu, který poškozují a posléze hubí vše živé, ať je to člověk nebo národ nebo kultura.*

K určení tohoto stupně a s ním pak hranice, kde minulé musí být zapomenuto, nemá-li se stát hrobníkem přítomného, musíme přesně vědět, jak velká je *plastická síla* člověka, národa, kultury; míním onu sílu k svébytnému růstu, sílu přetvořovat a přivtělovat si minulé a cizí, hojit rány, nahrazovat ztráty, vlastními silami znovu vytvořit rozbité formy. Jsou lidé, kteří této síly mají tak málo, že jediná prožitá událost, jediná bolest, často dokonce jediné nepatrné bezpráví přivodí jako docela malá krvavá trhlina neodvratné vykrvácení; jsou na druhé straně takoví, jimž nejdivočejší a nejhrůznější životní úrazy, ba i činy jejich vlastní zlomyslnosti tak málo ublíží, že

se hned nebo krátce potom zmohou na celkem snesitelné rozpoložení a na jistý druh klidného svědomí. Čím silnější kořeny má nejvnitřnější povaha člověka, tím více si také z minulosti přisvojí nebo vnutí; a kdybychom si mysleli povahu nebývale mocnou, poznala by se podle toho, že by pro ni nebylo pražádné hranice historického smyslu, za níž by tento smysl už bránil vzrůstu a škodil; všechno minulé, ať vlastní či zcela cizí, by přitáhla k sobě a vtáhla do sebe a takřka přetvořila v krev. To však, co taková přirozenost nezdolá, to dokáže zapomenout, takže to zde již není, obzor je uzavřený a celistvý, a nic již nepřipomíná, že za ním jsou ještě lidé, vášně, učení, účely. A tak všeobecný zákon zní: všechno živé může být zdravé, silné a úrodné jen uprostřed jistého obzoru; není-li schopné tento obzor kolem sebe opsat a zároveň je příliš sobecké na to, aby svůj vlastní pohled začlenilo do obzoru cizího, pak netečně nebo překotně chřadne k časné záhubě. Radost, dobré svědomí, radostný čin, důvěra v příští – to všechno závisí u jednotlivce i u národa na tom, že existuje linie, která dělí přehlednutelné, jasné, od nevysvětlitelného a temného, na tom, že člověk dovede právě tak dobře v pravý čas zapomínat, jako si v pravý čas vzpomene, na tom, že silným instinktem vycítí, kdy je nutno cítit historicky a kdy nehistoricky. A právě to je ta věta, již má čtenář uvážit: *nehistorické i historické je stejnou měrou třeba pro zdraví jednotlivce, národa i kultury.*

Jedné věci si jistě každý již všiml: historické vědění a cítění člověka může být velmi omezené, jeho obzor úzký jako obzor obyvatele alpského údolí, každý jeho soud může být nespravedlivý, o každé zkušenosti se může mylně domnívat, že s ní přichází jako první – a přes všechnu nespravedlnost a všechn omyl stojí tu přece v nezdolném zdraví a statnosti a každé oko potěší; a zatím hned vedle něho daleko spravedlivější a poučenější člověk postonává a klesá, protože se linie jeho obzoru vždy nepokojně posouvají, protože se nemůže vyplést z daleko jemnější sítě své spravedlnosti a svých pravd k hrubému cítění a žádosti. Viděli jsme naproti tomu, že zvíře je docela nehistorické a obývá jen obzor zvící bodu, a přece žije v jistém štěstí,

alespoň bez omrzelosti a přetvářky; budeme muset tudíž schopnost cítit do určité míry nehistoricky pokládat za důležitější a původnější, jelikož je základem, na němž teprve může vůbec růst něco pravého, zdravého a velikého, něco vpravdě lidského. Nehistoričnost se podobá ochranné atmosféře, ve které jedině se život rozplozuje, aby s jejím zánikem rovněž zmizel. Je sice pravda, že teprve tehdy, když člověk myslí, znovu promýšlí, srovnává, odděluje a spojuje, a tím onen nehistorický prvek omezuje, teprve tehdy, když se uprostřed onoho obepínajícího mračna par zablýskne jasná záře, tedy teprve silou, která je s to využívat minulosti k životu a z toho, co se událo, dělat opět dějiny, stává se člověk člověkem: ale v nadbytku historie člověk končí a bez záštity nehistorična by nikdy nezačal a začít se neodvážil. Kde se najdou činy, jež by člověk dokázal vykonat, aniž by předtím vstoupil do mlhavé oblasti nehistorična? Anebo, abych obrazy nechal stranou a sáhl k objasnění příkladem: představme si muže, kterého unáší prudká vášně k ženě nebo k velké myšlence; jak se mu změní jeho svět! Když pohlédne nazpět, připadá si slepý, když naslouchá, vše, co kolem sebe slyší, je cizí jako dutý, významu zbavený zvuk; co teď vnímá, to ještě nikdy nevnímal – tak citelně blízko, v takových barvách, tak znějící a ozářené, jako by se toho chápal všemi smysly zároveň. Všechny hodnoty se mění a pozbývají ceny; mnoha věcí není schopen si cenit, protože je již sotva cítí: ptá se, zda tak dlouho dělal šaška cizím slovům, cizím míněním; diví se, že se jeho paměť neúnavně točí v kruhu, a přece je příliš slabá a zemdlená na to, aby z tohoto kruhu alespoň jednou jedinkrát vyskočila. Je to nejnespravedlivější stav světa, úzký, nevděčný k minulému, slepý k nebezpečím, hluchý k výstrahám, malý živoucí vír v mrtvém moři noci a zapomnění: a přece je tento stav – veskrze nehistorický, protihistorický – lůnem nejen činu nespravedlivého, nýbrž každého činu pravého; umělec nedospěje ke svému obrazu, vojevůdce ke svému vítězství, národ ke své svobodě, aniž by v tomto nehistorickém stavu po těchto věcech toužil a usiloval o ně. Stejně jako je podle slov Goethových ten, kdo jedná, vždy

nesvědomitý, tak je i nevědomý, zapomíná většinu, aby vykonal jedno; je nespravedlivý k tomu, co leží za ním, a zná jen jedno právo: právo toho, co se má nyní stát. Každý, kdo jedná, miluje svůj čin nekonečně víc, než si milován být zasluhuje: a nejlepší činy dějí se v takovém nadbytku lásky, že této lásky musí být v každém případě nehodny, i kdyby jejich cena byla nekonečně velká.

Kdyby byl někdo tuto nehistorickou atmosféru, v níž každá velká dějinná událost vznikla, schopen v řadě případů vycítit a nadýchat se jí, byl by snad s to, jakožto bytost poznávající, povznést se k stanovisku *nadhistorickému*, které Niebuhr jednou vylíčil jako možný rezultat historických úvah. „Alespoň k jedné věci,“ říká, „je jasně a zevrubně pochopený dějepis užitečný: člověk ví, že ani největší a nejvyšší duchové našeho lidského pokolení nevědí, jaká náhoda nabídla jejich oku tvar, jímž vidí a který každému násilím vnucují, aby jím rovněž hleděl, násilím totiž, protože intenzita jejich vědomí je výjimečně veliká. Kdo toto neví zcela určitě a kdo to nepochopil na mnoha případech, toho si podrobí zjev mocného ducha, jenž vnáší v daný tvar nejvyšší vášnivost.“ Takové stanovisko lze označit za nadhistorické, protože toho, kdo je zaujímá, by již nic nesvádělo k dalšímu životu a spolupráci na dějinách, protože by poznal onu pravou podmínku všeho dění, onu slepotu i nespravedlnost v duši jednajícího; byl by vyléčen z toho, aby nadále bral historii přespříliš vážně; vždyť by se přece naučil od kteréhokoli člověka, na kterémkoli zážitku, ať u Turků nebo Řeků, z jediné hodiny, ať prvního nebo devatenáctého století, odpovědět na otázku, jak a k čemu se žije. Ten, kdo se zeptá svých známých, zda by si přáli ještě jednou prožít posledních deset nebo dvacet let, zpozoruje snadno, kdo z nich je předurčen pro ono nadhistorické stanovisko: sice asi všichni odpovědí Ne!, ale ono Ne! budou různě zdůvodňovat. Jedni patrně tím, že se utěšují: „ale příštích dvacet let bude lepší“; to jsou ti, o nichž David Hume posměšně praví:

And from the dregs of life hope to receive
What the first springtly running could not give.

Nazvěme je lidmi historickými; pohled do minulosti je puď k budoucnosti, rozhňuje jejich odvahu, aby to ještě nadále s životem zkusili, rozněcuje naději, že to pravé ještě přijde, že štěstí je za horou, k níž kráčeji. Tito historičtí lidé věří, že smysl bytí bude v průběhu *procesu* vycházet stále více najevo; ohlížeji se jenom proto, aby na základě pozorování dosavadního procesu rozuměli přítomnosti a naučili se mocněji toužit po budoucnosti; vůbec nevědí, jak nehistoricky přes všechnu svou historii myslí a jednají a že jejich zabývání se dějinami stojí nikoli ve službách čistého poznání, nýbrž ve službách života.

Ale ona otázka, na kterou jsme vyslechli první odpověď, může být jednou zodpovězena také jinak. Opět sice slovem Ne!, ale jinak odůvodněným. Bude to Ne! člověka nadhistorického, jenž nevidí spásu v procesu, nýbrž pro kterého je svět v každém jednotlivém okamžiku hotov a dosahuje svého konce. Čemu by mohlo naučit nových deset let, když tomu minulých deset naučit nedovedlo!

Zda je smyslem tohoto učení štěstí, rezignace, ctnost či pokání, na tom se lidé nadhistoričtí nikdy neshodli; ale oproti všem historickým přístupům k minulosti se jednomyslně shodují na větě: minulé a přítomné je jedno a totéž, totiž ve vši rozmanitosti typicky stejný a jakožto stálá přítomnost nepomíjivých typů statický útvar neměnné hodnoty a věčně stejného významu. Jako stovky rozličných jazyků odpovídají téměř typicky stálým lidským potřebám, takže ten, kdo těmto potřebám rozumí, se ze všech jazyků nemůže naučit nic nového, tak si nadhistorický myslitel osvětluje dějiny národů i jednotlivců zevnitř a jasnovidně uhaduje prasmysl rozličných hieroglyfů, a poznenáhlu se dokonce stále přibývajícím znakům vyhýbá: neboť jak by neměl v nekonečném nadbytku dění dospět k nasycení, přesycení, ba k ošklivosti! Takže nejodvážnější je posléze snad ochoten říci k svému srdci s Giacomem Leopardim:

Nic nežije, co hodno
bylo by tvých hnutí a žádného vzdechu
nezaslouží země.

Bolest a nuda je naše bytí a bahno svět – nic víc.
Upokoj se.

Avšak ponechme lidem nadhistorickým jejich zhnusení i jejich moudrost: my se dnes chceme spíše od srdce radovat ze své moudrosti a jakožto činní a postupující kupředu, jakožto ctitelé procesu oslavit sváteční den. Aťsi je naše hodnocení historie jen okcidentálním předsudkem; jen když alespoň v rámci těchto předsudků kráčíme dál a nestojíme! Jen když se stále lépe učíme právě tomuto: pěstovat historii k účelům *života*. Pak chceme lidem nadhistorickým rádi přiznat, že mají více moudrosti než my; můžeme-li si totiž být jisti, že máme více života než oni; neboť pak bude mít rozhodně naše nemoudrost víc budoucnosti než jejich moudrost. A aby nebylo žádné pochybnosti o smyslu tohoto protikladu mezi životem a moudrostí, chci si pomoci odedávna osvědčeným způsobem a přímo postulovat několik tezí.

Historický fenomén, byv čistě a úplně poznán a převeden na fenomén poznání, je pro toho, kdo jej poznal, mrtvý: neboť v něm poznal blud, nespravedlnost, slepou vášeň a vůbec celý pozemsky zatemnělý horizont onoho fenoménu a zároveň právě v tom jeho dějinnou moc. Tato moc se nyní pro něho, vědoucího, stala bezmocnou: nikoli však pro něho jako žijícího.

Dějepis pojatý jako suverénní, čistá věda by byl jakýmsi ukončením života a konečným účtem lidstva. Historické vzdělání je čímsi blahodárným a budoucnost slibujícím jen tehdy, doprovází-li nový mocný proud života, např. vznikající kulturu, tedy jen tenkrát, je-li ovládáno a vedeno vyšší mocí, a ne když samo ovládá a vede.

Historie, pokud je ve službách života, je ve službách moci nehistorické, a proto se v tomto podřízení nemůže a ani nemá stát čistou vědou, jako jí je třeba matematika. Avšak otázka, jak dalece život historii vůbec potřebuje, je jednou z největ-

ších otázek a starostí, týkajících se zdraví člověka, národa, kultury. Neboť z přemíry historie se život rozdrobí a zvrhne, a nakonec se pak zvrhne i sama historie.

2.

Že se však život bez služeb historie neobejde, musí být pochopeno stejně jasně jako věta, již bude třeba dokázat později – že přemíra historie živému škodí. Historie patří k životu v trojím ohledu: patří k životu jako k živému a usilujícímu, jako uchovávacímu a uctívajícímu, jako trpícímu a potřebujícímu osvobození. Tomuto trojímu vztahu odpovídá trojí druh historie: lze-li rozlišovat *monumentální, antikvární a kritický* druh historie.

Dějiny patří především tomu, kdo je činný a mocný, kdo bojuje velký boj a potřebuje vzory, učitele a utěšitele, jichž nemůže nalézt mezi svými současníky a v přítomnosti. Tak potřeboval dějiny Schiller: neboť naše doba je doba tak špatná, pravil Goethe, že se básník v lidském životě, jenž ho obklopuje, nesetká již se žádným upotřebitelným charakterem. Se zřetelem k činnému člověku nazývá například Polybius politikou historii pravou přípravou ke správě státu a vynikající učitelkou, jež nás – připomínajíc nehody druhých – napomíná, abychom trpělivě snášeli zvraty štěstí. Kdo se naučil vidět smysl historie právě v tom, toho musí znechutit, když vidí, jak zvědaví cestující nebo úzkostliví mikrologové šplhají po pyramidách velikých minulostí; tam, kde on sám nalézá podněty k napodobování a překonávání, nechce potkávat zahaleče, který, jsa žádostiv rozptýlení nebo senzace, se prochází jako v galerii mezi nakupenými poklady obrazů. Aby ten, kdo je činný mezi slabými a beznadějnými zahaleči, mezi druhy zdánlivě činnými, ve skutečnosti však jen vzrušeně se zmítajícími, nezmalomyslněl a nepociťoval ošklivost, musí se ohlédnout a přerušit běh k svému cíli, aby se mohl nadechnout. Jeho cílem je však určité štěstí, možná ne jeho vlastní, často štěstí národa nebo celého lidstva; prchá před rezignací a používá

historii jako prostředek proti rezignaci. Většinou mu nekyne žádná odměna, leda sláva, neboli naděje na čestné místo v chrámu historie, kde on sám může učit, utěšovat a varovat ty, kdo přijdou po něm. Neboť jeho příkázání zní: to, co jednou bylo s to dát pojmu „člověk“ větší šíři a krásnější náplň, musí tu být věčně, aby ji mohlo věčně dávat. Že velké momenty v boji jednotlivců tvoří řetěz, spínající po tisíciletí vrcholky lidstva, takže to nejvyšší z takového dávno minulého momentu je pro mne ještě živé, jasné a veliké – to je základní myšlenka víry v humanitu, která přichází ke slovu v požadavku *monumentální* historie. Avšak právě tímto požadavkem, že velké má být věčné, rozněcuje se nejhroznější boj. Neboť všechno ostatní, co ještě žije, volá: Ne! Nic monumentálního nemá vznikat – to je zde protiheslem. Tupý návyk, malost a nízkost vyplňuje všechny kouty světa, čoudí jako těžký pozemský vzduch kolem všeho velkého, vrhá se přes cestu, kterou se má vše velké ubírat k nesmrtnosti, aby bránil, klamal, tlumil, dusil. Tato cesta však vede lidskými mozky! Mozky úzkostlivých a krátce žijících zvířat, která se vždy znovu vynořují do téže nouze a namáhavě po nějaký čas od sebe odvracejí zkázu. Neboť chtějí především jedno: za každou cenu žít. Kdo by v nich mohl tušit onen obtížný štafetový běh monumentální historie, v níž velikost jediné žije dál! A přece vždy znovu procitají ti, kteří se při pohledu na minulou velikost a posílení svým pozorováním cítí tak blaženi, jako by lidský život byl nádhernou věcí, a jako by dokonce nejkrásnějším plodem této hořké rostliny bylo vědění, že kdysi tímto životem jeden prošel hrdinně a silně, druhý hlubokomyslně, třetí se smilováním a nápomocen – všichni ale zanechali totéž naučení, že ten, kdo žije nejkrásněji, života nedbá. Zatímco prostý člověk bere tuto píď času tak trdomyslně vážně a žádostivě, dokázali oni na své cestě k nesmrtnosti a k monumentální historii dospět k olympskému smíchu nebo alespoň k povznesenému výsměchu; často sestupovali do hrobu s ironií – neboť co na nich bylo možné pohřbít? Přece jenom to, co je jako struska, neřest, ješitnost, zvířecnost vždy tísnilo a co nyní upadá v zapomenu-

zí, poté co bylo dávno vydáno všanc jejich opovržení. Ale jedno bude žít – monogram jejich nejvlastnější bytosti, dílo, čin, vzácné osvícení, výtvar: bude žít, protože žádný příští svět to nemůže postrádat. V této nejčistší formě je sláva přece jen něčím víc než nejchutnějším soustem naší sebelásky, jak ji nazval Schopenhauer: je vírou v sounáležitost a kontinuitu všeho velikého, protestem proti střídání pokolení a proti pomíjivosti.

Čím tedy prospívá člověku přítomnosti monumentalistické zkoumání minulosti, zabývání se klasickými a vzácnými výtvarky minulých dob? Člověk se tu dovídá, že velikost, jež tu jednou byla, byla nutně jednou možná, a proto také nejspíše bude jednou možná znovu; jde nyní směleji svou cestou, neboť pochybnost, která se ho v slabších chvílích zmocňuje, zdali snad nechce nemožné, je nadobro poražena. Dejme tomu, že by se někdo domníval, že stačí sto tvůrců, kteří byli vychováni a působí v novém duchu, aby zničili vzdělanectví, jež je právě dnes v Německu v módě: jak by jej muselo povzbudit, kdyby zjistil, že renesanční kulturu nesl právě takový zástup stovky mužů.

A přece – abychom se na tomtéž příkladě přiučili hned něčemu novému – jak neurčité a málo výstižné, jak nepřesné by bylo ono srovnání! Kolik rozdílů musí být nahlédnuto, má-li mít srovnání onen posilující účinek, jak násilně musí být individualita minulého vtěsnána ve všeobecnou formu, zbavena všech ostrých hrotů a linií v zájmu souladu! V podstatě by to, co bylo možné jednou, bylo možné podruhé jen tehdy, kdyby byla oprávněná víra pythagorejců, že při stejné konstelaci nebeských těles se i na zemi musí opakovat totéž, a to do nejmenších jednotlivostí: takže vždy znovu, když jsou hvězdy v určité vzájemné poloze, se spojí stoik s epikurejcem a zavraždí Caesara a při jiném postavení Kolumbus vždy znovu objeví Ameriku. Jenom kdyby země začala svůj divadelní kus po pátém aktu pokaždé znovu, kdyby bylo jisté, že se v určitých intervalech vrátí totéž zauzlení motivů, tentýž deus ex machina, tatáž katastrofa, směl by tvůrce požadovat monumentální historii v plné ikonické *pravdivosti*, to jest každý

fakt v jeho naprosté jedinečnosti a zvláštnosti: nejspíše tedy ne dříve, než se z astronomů stanou opět astrologové. Do té doby nebude monumentální historie onu plnou pravdivost potřebovat: vždy bude sblížovat nestejně, zobecňovat a nakonec klást na roveň, vždy bude zeslabovat různost motivů a příčin, aby na úkor *causae* monumentalizovala *effectus*, postavila jej za vzor hodný napodobení: takže bychom ji, jelikož od příčin co možná odhlíželi, mohli s nepatrným přeháněním nazvat sbírkou „účinků o sobě“, událostí, které budou působit za všech dob. To, co se oslavuje při lidových slavnostech, při náboženských svátcích nebo válečných výročích, je vlastně takový „účinek o sobě“: on to je, co nedá spát ctižádostivcům, co podnikavcům leží na srdci jako amulet, není však pravým dějinným spojením mezi příčinami a účinky, které by při úplném poznání dokazovalo jen tolik, že ze hry v kostky, kterou hrají budoucnost a náhoda, nemůže už nikdy vzejít něco úplně stejného.

Dokud duše dějepisce tkví ve velkých *podnětech*, které z něho silný člověk přijímá, dokud musí být minulost popisována jako něco, co je hodno napodobení, co napodobit lze a co je znovu možné, nalézá se stále v nebezpečí, že bude poněkud posunuta, vyložena spíše jako krása, a tak přiblížena volné myšlence; ba jsou doby, které ani nedovedou rozlišovat mezi monumentální minulostí a mytickou fikcí: protože z jednoho světa mohou být vzaty tytéž podněty jako z druhého. *Vládne-li* tudíž monumentalistické uvažování o minulosti ostatním způsobům, totiž antikvárnímu a kritickému, pak je minulost sama *poškozována*, celé její části upadnou v zapomnutí, bývá jimi pohrdáno, odplývají jako šedá, nepřetržitá záplava a jen jednotlivá ozdobná fakta se tyčí jako ostrovy: na ojedinělých osobnostech, které lze vůbec vidět, bije do očí cosi nepřirozeného a podivného, takřka zlatá kyčel, již chtěli Pythagorovi žáci vidět na svém mistru. Monumentální historie klame analogiemi: svůdnými podobnostmi podněcuje srdnatého k opovázlivosti, nadšeného k fanatismu, a představíme-li si tuto historii dokonce v rukou a hlavách nadaných

egoistů a blouznivých zlosynů, pak vidíme zanikat říše, vraždit knížata, osnovat války a revoluce; znovu se množí počet dějinných „účinků o sobě“, tj. účinků bez dostatečných příčin. Tolik k připomenutí škod, které může monumentální historie způsobit mezi mocnými a činnými, ať už jsou dobří nebo zlí: a co teprve způsobí tehdy, když se jí zmocní bezmocní a když jí užívají nečinní!

Vezměme nejjednodušší a nejčastější příklad. Představme si neumělecké či umělecky slabé povahy, obrněné a vyzbrojené monumentalistickou historií umění: proti komu obrátí nyní své zbraně! Proti svým dědičným nepřátelům, silným duchům umění, tedy proti těm, kteří jediní se dovedou z oné historie opravdu – to jest pro život – něčemu naučit, a to čemu se naučili, proměňovat ve vyšší činy. Těm se zatarasí cesta; těm zkazí povětrí, když se modloslužebně a s opravdovou snaživostí tančí okolo napůl nepochopeného monumentu velké minulosti, jako by se tím chtělo říci: „Hleďte, toto je pravé a skutečné umění: co je vám po těch, kdo se mění a jsou plni vůle!“ Zdánlivě má tento tančící zástup dokonce privilegium „dobrého vkusu“: neboť tvůrce byl vždy v nevýhodě vůči tomu, kdo jen přihlížel a sám ruku nepřiložil; stejně jako byl ve všech dobách politický žvanil chytřejší a spravedlivější než vládnoucí státník. Užije-li se však lidového hlasování a principu většiny dokonce i v oboru umění a je-li umělec donucen, aby se sám hájil před jakýmsi fórem estetických zahalečů, lze předem přísahat na to, že bude odsouzen: ne přesto, nýbrž právě *proto*, že jeho soudci slavnostně vyhlásili kánon monumentálního umění (tj. dle podaného výkladu kánon takového umění, které ve všech dobách „působí“): zatímco veškeré ještě nemonumentální, protože přítomné umění předně nepotřebují, za druhé k němu nechovají náklonnost a za třetí u něho postrádají právě onu autoritu historie. Naproti tomu jim instinkt prozrazuje, že umění může být ubito uměním: nic monumentálního nemá znovu vznikat a k tomu lze využít právě toho, co má tuto autoritu monumentální již z minulosti. Proto se stali znalci umění, neboť by umění chtěli úplně odstranit; proto se tváří

jako lékaři, pomýšlejíce vlastně na travičství; a tak pěstí svůj jazyk a svůj vkus, aby svou zhýčkaností vysvětlili, proč nabízené výživné pokrmy umění tak vytrvale odmítají. Neboť oni nechtějí, aby povstalo něco velkého; prostředkem k tomu je říci: „Vizte, veliké již je zde!“ Ve skutečnosti jim na tom velkém, které zde již je, záleží právě tak málo jako na tom, které vzniká: o tom podává svědectví jejich život. Monumentalistická historie je maškarním šatem, v němž se jejich nenávisť proti mocným a velkým současníkům vydává za nasycený obdiv mocných a velkých lidí minulých dob. Jsouce zakukleni v této nenávisti, převracejí pak vlastní smysl onoho způsobu uvažování v pravý opak: ať jsou si toho jasně vědomi nebo ne, jednají v každém případě tak, jako by jejich heslem bylo: ať mrtví pochovají živé.

Každý ze tří existujících druhů historie je v právu právě jen na jedné půdě a v jednom podnebí: všude jinde zbují v pustošící býlí. Jestliže člověk, který chce tvořit něco velkého, vůbec minulost potřebuje, pak se jí zmocní prostřednictvím historie monumentalistické; kdo chce naproti tomu setrvat v obvyklém a odedávna ctěném, pečuje o minulost jako historik antikvární; a jen ten, komu přítomná nouze svírá prsa a jenž chce ze sebe za každou cenu svalit břímě, má potřebu historie kritické, tj. soudící a odsuzující. Z bezmyšlenkovitého zasazení rostlin pochází mnohé zlo: kritik bez nouze, antikvář bez piety, znalec velikosti bez schopnosti k ní jsou takové rostliny, jež zplaněly v býlí, rostliny odcizené své mateřské půdě, a proto degenerované.

3.

Dějepis patří tedy za druhé tomu, kdo uchovává a uctívá, kdo se s věrností a láskou ohlíží tam, odkud přichází, v čem se zrodil; touto pietou jaksi splácí dík za své bytí. Tím, že opatrně ošetřuje to, co tu je odedávna, chce podmínky, za kterých vznikl, uchovat pro ty, kdo mají vzniknout po něm – a tak slouží životu. Vlastnictví domácího náčiní po praotcích mění

oněch takzvaných „mužů“ Hartmannových: proti oběma chceme zuby nehty bránit právo svého *mládí* a ve svém *mládí* neúnavně hájit budoucnost proti jejím obrazoborcům. V tomto boji musíme ovšem postřehnout také cosi velice zlého: že *výstřednosti historického smyslu, jimiž přítomnost trpí, jsou úmyslně žádány, podporovány a – využívány.*

Využívá se jich však proti *mládí*, aby se připravilo na onu tak kýženou mužnou zralost egoismu, využívá se jich, aby se přirozený odpor *mládí* zlomil zjasňujícím, totiž vědecky magickým osvětlením onoho mužně-nemužného egoismu. Ba je známo, co historie díky určité převaze zmůže, je to známo až příliš dobře: je s to vykořenit nejsilnější instinkty *mládí*: oheň, vzdor, sebezapomnění a lásku, je s to zadusit plamen jeho citu pro právo, touhu po pomalém zrání potlačit nebo zatlačit opačnou žádostí, totiž žádostí být rychle hotov, rychle užitečný, rychle úrodný, poctivost a smělost citu nahlodat pochybami; ba je s to ošidit *mládí* i o jeho nejkrásnější výsadu, o jeho sílu k tomu, aby si v překypující míře vštípilo velkou myšlenku a nechalo ji ze sebe vyrůst v myšlenku ještě větší. Jistá přemíra historie to vše dokáže, viděli jsme to: dokáže to tím, že neustále posunuje perspektivu horizontu a narušuje ochrannou atmosféru, takže člověku už nedovoluje, aby cítil a jednal *nehistoricky*. Člověk se pak z bezkonečnosti obzorů stáhne k sobě samému, do nejmenšího egoistického okrsku, kde musí uschnout a vyprahnout: snad dospěje k chytrosti, k moudrosti nikdy. Dá se s ním mluvit, počítá a snáší se s fakty, nevzkypí, mžourá a dovede vlastní prospěch nebo prospěch své strany hledat v prospěchu a škodě druhých; odnaučí se zbytečnému studu a stane se tak krok za krokem Hartmannovým „mužem“ a „starcem“. Tím se však stát *má*, právě to je smysl nyní tak cynicky vyžadovaného „úplného odevzdání se osobnosti světovému procesu“ – kvůli jeho cíli, kvůli vykoupení světa, jak nás ten šibal Eduard von Hartmann ujišťuje. Nu, vůlí a cílem oněch Hartmannových „mužů“ a „starců“ je asi stěží právě vykoupení světa: jistě by však byl svět blíže vykoupení, kdyby

byl vykoupen od těchto mužů a starců. Neboť pak by nadešla říše *mládí*.

10.

Vzpomínaje na tomto místě *mládí*, volám: pevnina! pevnina! Už dost té vášnivě hledající a bludné jízdy po temných cizích mořích! Nyní se konečně ukazuje břeh: ať je jakýkoli, je třeba u něho přistát; i nejhorší nouzový přístav je lepší, než potácet se zpět do beznadějně skeptické nekonečnosti. Nejprve se pevně držme země; později najdeme i dobré přístavy a těm, kdo přijdou po nás, přistání ulehčíme.

Nebezpečná a vzrušující byla naše plavba. Jak jsme nyní vzdáleni klidné rozjímavosti, s níž jsme ponejprv viděli svou loď vyplouvat. Pátrajíce po nebezpečích historie, shledali jsme, že jsme všemi těmito nebezpečnostvými sami ohroženi nejvíce; na nás samých jsou patrné stopy onoho utrpení, které lidi novějších dob postihlo následkem přemíry historie: právě i toto naše pojednání – to nemohu zakrýt – ukazuje nemírnosti své kritiky, nezralosti své lidskosti, častým přecházením od ironie k cynismu, od hrdosti ke skepsi svůj moderní charakter, charakter slabé osobnosti. A přece důvěřuji inspirující moci, jež namísto génia řídí mou loď, důvěřuji *mládí*, že mne vedlo dobře, jestliže mne nyní nutí *k protestu proti historické výchově mládí moderního lidstva* a jestliže protestující žádá, aby se člověk především učil žít a historie užíval jen *ve službách osvojovaného života*. Člověk musí být mlád, aby tomuto protestu porozuměl, a možná, že při tak časné šedivosti dnešní mládeže sotva může být dost mlád, aby ještě cítil, proti čemu se zde vlastně protestuje. Chci vzít na pomoc příklad. V Německu tomu není o mnoho déle než sto let, co v některých mladých lidech procitl přirozený instinkt pro to, co se nazývá poezií. Což se lze domnívat, že by dřívější a tehdejší generace o tomto umění, jež pro ně bylo niterně cizí a nepřirozené, vůbec nemluvily? Je známo, že tomu bylo právě naopak: že ze všech sil o „poezii“ přemýšlely, psaly, přely se,

slovy o slova; slova, slova. Ono nastávající probuzení slova k životu nebylo také hned smrtí oněch slovíčkářů, ti žijí v jistém smyslu ještě dnes; neboť, jak říká Gibbon, jestliže k tomu, aby zanikl svět, není potřeba než čas, ovšem velmi mnoho času, není také potřeba nic jiného než čas, ovšem ještě mnohem více času, aby v Německu, v „zemi pozvolnosti“, zanikl nesprávně utvořený pojem. Každopádně je tu dnes tak o sto lidí více než před sto lety, kteří vědí, co je to poezie; snad bude za sto let opět o sto lidí víc, kteří mezitím poznají, co je to kultura a že Němci doposud žádnou kulturu nemají, ať toho sebevíce namluví a sebevíce se pyšní. Jim bude všeobecná spokojenost Němců s jejich „vzděláním“ připadat právě tak neuvěřitelná a titěrná jako nám kdysi uznávaná klasičnost Gottschedova nebo význam Ramlerův co německého Pindara. Snad usoudí, že toto vzdělání bylo jen jakýmsi druhem vědění o vzdělání, a k tomu vědění nesprávným a zmíry povrchním. Nesprávným a povrchním, protože lidé snášeli rozpor mezi životem a vědění, protože to, co je charakteristické pro vzdělání pravých kulturních národů, vůbec neviděli: že kultura může vyrůstat a vykvétat jenom ze života; kdežto u Němců se vystaví jako papírová květina nebo je rozlévána jako cukrová poleva, a musí proto vždy zůstat lživá a neplodná. Německá výchova mládeže vychází právě z tohoto falešného a neplodného pojmu kultury: jejím cílem, myšleným čistě a vysoko, není nikterak svobodný vzdělanec, nýbrž učenec, člověk vědecký, a to vědec co možná záhy užitečný, který se staví mimo život, aby jej mohl hodně zřetelně poznat; jejím výsledkem, hledíme-li naň vskutku empiricko-obecně, je historicko-estetický filistr vzdělání, zchytralý a přemoudřelý žvanil o státu, církvi a umění, sensorium pro tisíceré pocity, nenasytný žaludek, který vůbec neví, co je poctivý hlad a opravdová žízeň. Že je vzdělání s tímto cílem a výsledkem nepřirozené, to cítí jen člověk, který v něm ještě nedospěl, to cítí jen instinkt mládí, protože mládí má ještě instinkt přírody, který se teprve uměle a násilně onou výchovou zlomí. Kdo však chce zase zlomit tuto výchovu, ten musí dopomoci ke

slovu mládí, ten musí jeho nevědomému odporu svítit na cestu jasem pojmů, přivést je k vědomí a proměnit je ve vědomí hlasitě promlouvající. Jak asi dosáhne tak podivného cíle?

Především tím, že zničí pověru, víru v *nutnost* takové výchovné operace. Vždyť vládne domnění, že není žádná jiná možnost než naše dnešní neblahá skutečnost. Nechť jen někdo přezkoumá z tohoto hlediska literaturu vyššího školství a vyšší výchovy posledních desetiletí: k svému rozmrzelému úžasu zpozoruje, že při všem kolísání návrhů, při vši prudkosti sporů je celkový záměr vzdělání myšlen stále stejně, že dosavadní výsledek, „vzdělaný člověk“, jak se mu dnes rozumí, je bezmyšlenkovitě přijímán za nutný a rozumný základ každé další výchovy. Ten jednotvárný kánon by zněl přibližně takto: mladý člověk má začít s věděním o vzdělání, ne s věděním o životě, a ještě méně s životem a prožíváním samým. A toto vědění o vzdělání se jinochovi namíchá a podává jako vědění historické, tj. jeho hlava se naplní ohromným počtem pojmů, které jsou odvozeny z nanejvýš zprostředkované znalosti minulých dob a národů, nikoli z bezprostředního nazírání života. Jeho touha po tom, aby sám zakoušel a cítil v sobě vyrůstat souvislý živý systém vlastních zkušeností – taková touha je ohlušena a jakoby omámena neustálým předstíráním, že je možné osvojit si v několika málo letech nejvyšší a nejpodivuhodnější zkušenosti všech dob, a právě dob největších. Je to táž pošetilá metoda, která vede naše mladé umělce do výtvarných síní a galerií místo do dílny mistrovy a především do jediné dílny jediného autora – přírody. Jako by člověk mohl na jedné letmé procházce historií odkoukat od minulých dob jejich zručnost a umění, jejich nejvlastnější životní výtěžek! Ano, jako by život sám nebyl řemeslem, jemuž se musíme důkladně a bez ustání učit a v jehož procvičování nesmíme polevit, nemáme-li z učení nakonec vylézt jako hudlaři a žvanilové! –

Platón pokládal za nutné, aby první generace jeho nové společnosti (v dokonalém státě) byla vychována pomocí mocné lži z *nouze*; děti měly být vychovány ve víře, že již prožily ve

spánku dlouhý čas pod zemí, kde je mistr přírody uhnětl a zformoval. Proti této minulosti se nelze vzepřít! Nelze působit proti dílu bohů! Jako neporušitelný zákon přírody má platit: kdo se narodí jako filosof, má v těle zlato, kdo jako strážce, jen stříbro, kdo jako dělník, železo a měď. Jako nelze mísit tyto kovy, vykládá Platón, tak se nesmí převracet a rozvracet ani kastovní řád; víra v aeterna veritas tohoto řádu je základem nové výchovy a tím i nového státu. Tak věří i moderní Němec v aeterna veritas své výchovy, svého typu kultury: a přece tato víra padne, jak by padl i platónský stát, jestliže se jednou proti lži z nouze postaví *pravda z nouze*: že totiž Němec žádnou kulturu nemá, protože ji na základě své výchovy vůbec mít nemůže. Chce květinu bez kořene a stonku: chce ji tedy marně. To je jednoduchá pravda, nepříjemná a přihroublá, pravá pravda z nouze.

V této pravdě z nouze musí však být vychována *naše první generace*; jistě jí bude trpět nejvíce, protože bude muset s její pomocí vychovat sebe samu, a sice proti sobě samé, k novým zvykům a nové přirozenosti, vymanit se ze staré přirozenosti a prvotního návyku: takže by si mohla starou španělštinou říci Defienda me Dios de my, Bůh mě chraň přede mnou, totiž před přirozeností, která mi výchovou již byla vštípena. Musí onu trpkou pravdu vypít kapku po kapce, jako hořký a silný lék, a každý jednotlivec této generace se bude muset přemoci, aby i sobě dokázal říci to, co by snáze jako všeobecný soud o celé době: jsme bez vzdělání, ba co více, jsme zkažení a bez síly k životu, k správnému a prostému vidění a slyšení, k šťastnému uchopení toho, co je nejbližší a nejpřirozenější, a nemáme dodnes ani základ kultury, protože sami nejsme přesvědčeni o tom, že v sobě máme opravdový život. Jsem rozdrobený a rozpadlý, ve svém celku mechanicky rozdělen napůl v nitro a napůl ve vnějšek, poset pojmy jako dračími zuby, plodím pojmové draky, navíc trpím nemocí slov a nedůvěřuji žádnému vlastnímu pocitu, který ještě není oceňován slovy: jako takováto neživá, a přece nezvykle čilá továrna na pojmy a slova mám možná ještě právo říci o sobě cogito, ergo sum,

ne však vivo, ergo cogito. Mám zaručeno prázdné „bytí“, nikoli plný a zelený „život“; můj původní pocit mne ujišťuje jen o tom, že jsem bytost myslící, nikoli však o tom, že jsem bytost žijící, že nejsem animal, nýbrž nanejvýš cogital. Darujte mi napřed život, pak vám z něho vytvořím i kulturu! – Tak volá každý jednotlivec této první generace a všichni jednotlivci se navzájem podle tohoto volání poznají. Kdo jim tento život daruje?

Žádný z bohů ani z lidí: jen jejich vlastní *mládí*: zbavte je pout, a osvobodili jste s ním život. Neboť byl jenom skryt, uvězněn, ještě neuschl a neodumřel – ptejte se sebe samých!

Ale je churav, tento odpoutaný život, a musí být vyléčen. Stůně mnohými neduhy a netrpí jenom vzpomínkou na svá pouta – trpí, a o to nám zde především běží, *historickou nemocí*. Přemíra historie napadla plastickou sílu života a život už nedovede používat minulost jako vydatnou stravu. Neduh je hrozný, a přesto! Kdyby mládí nemělo jasnovidného daru přírody, nikdo by nevěděl, že jde o neduh a že ráj zdraví byl ztracen. Totéž mládí však léčivým instinktem téže přírody také uhodne, jak lze tento ráj opět nalézt; zná léčivé šťávy a prostředky proti historické chorobě, proti přemíře historie: jak se jmenují?

Inu, nedivme se, že to jsou jména jedů: prostředky proti historickému se jmenují: *nehistorické a nadhistorické*. Těmi-to jmény se vracíme zpět k počátkům naší úvahy a k jejich klidu.

Slovem „nehistorické“ označuji umění a sílu *zapomenout* a uzavřít se do omezeného *horizontu*; „nadhistorickými“ nazývám ty mocnosti, které odvádějí zrak od dění k tomu, co dává našemu bytí charakter věčného a neměnného, *k umění a náboženství*. *Věda* – neboť je to ona, kdo by tu mluvil o jedech – vidí v této síle a v těchto mocnostech sílu a mocnosti nepřátelské; neboť považuje za pravé a správné, tedy vědecké, jen takové zkoumání věcí, jež všude vidí to, co se událo a co je historické, a nikde nevidí nic jsoucího, nic věčného; žije ve vnitřním sporu s eternizujícími mocnostmi umění a nábožen-

ství, a stejně tak nenávidí zapomenutí, smrt vědění, snaží se zrušit veškeré omezení horizontu a vrhá člověka v nekonečně bezmezná moře světelných vln poznaného dění.

Jen kdyby v něm člověk mohl žít! Jako když zemětřesení zničí města, kraj zpustne a člověk rozechvělýma rukama bude jen provizorně svůj dům na vulkanické půdě, tak se život sám v sobě zhroutí a zeslábně, pozbude odvahy, jestliže pojmové zemětřesení, jež vyvolává věda, vezme člověku základ vši jistoty a klidu, víru v cokoli trvalého a věčného. Má tedy vládnout život nad poznáním, nad vědou, má poznání vládnout nad životem? Která z obou mocí je vyšší a rozhodující? Nikdo nebude pochybovat: život je mocí vyšší, vládnoucí, neboť poznání, které by zničilo život, by zároveň zničilo sebe samo. Poznání předpokládá život, má tedy na udržení života stejný zájem, jako má každá bytost na své vlastní další existenci. Proto potřebuje věda vyššího dohledu a střezení; *nauka o zdraví života* staví se hned vedle vědy: jedna z pouček této nauky o zdraví by zněla právě takto: nehistorické a nadhistorické jsou přirozené prostředky proti tomu, aby historie nepřemohla život, proti historické chorobě. Je pravděpodobné, že my, kteří jsme nemocni historií, musíme trpět i prostředky proti ní. Ale že jimi trpíme, není důkazem nesprávnosti zvoleného způsobu léčby.

V tom poznávám poslání onoho *mládí*, onoho prvního pokolení bojovníků a hadobijců, jež kráčí před šťastnějším vzděláním a krásnější lidskostí, aniž samo z tohoto budoucího štěstí a z této budoucí krásy okusilo víc než slibné tušení. Toto mládí bude trpět zároveň neduhem i prostředky proti němu: a přesto si myslí, že se smí honosit silnějším zdravím a vůbec přirozenější přirozeností než pokolení předcházející, než vzdělaní „mužové“ a „starci“ přítomnosti. Jeho posláním však je otrást pojmy, jež si přítomnost o „zdraví“ a „vzdělání“ utvořila, a ukázat, že tak hybridní pojmoví netvoří zaslouží jen výsměch a jsou hodni nenávisti; znamením záruky jeho vlastního silnějšího zdraví má pak být právě to, že toto mládí nepotřebu-

je k označení své podstaty žádného stranického slova z běžných slovních a pojmových mincí dneška, nýbrž že se v každé příznivé hodině přesvědčuje o tom, že v něm působí bojující, vylučující, rozdělující moc, o tom, že v něm roste pocit života. Je možné popřít, že takovéto mládí je již mládí vzdělané – ale pro které mládí by to bylo výtkou? Nechť se o něm říká, že je drsné a neuměřené: – není jenom ještě dost staré a moudré, aby se uskromnilo; především však nepotřebuje předstírat a hájit žádné hotové vzdělání a využívá všech útěch a výsad mládí, zejména výsady statečné nevypočítavé cti a povzbuzující útěchy naděje.

O těch, které povzbuzuje tato naděje, dobře vím, že všem těmto obecnostem vskutku porozumí a že je spolu se svou nejvlastnější zkušeností promění ve svou vlastní nauku; ostatní nechť prozatím nevidí nic než přikryté mísy, které by mohly být i prázdné; jednou překvapení spatří na vlastní oči, že tyto mísy jsou plné a že v těchto obecnostech ležely poskládané a stěsnány útoky, požadavky, životní popudy, vášně, které nemohly dlouho zůstat takto zakryty. Tyto pochybovače odkazují k času, jenž vše přivádí na světlo, a obracím se nakonec k oné společnosti doufajících, abych jim podobenstvím vylíčil postup a průběh jejich uzdravení, jejich vysvobození z historické choroby, a tedy jejich vlastní dějiny až k bodu, kdy budou zase natolik zdraví, aby se mohli znovu zabývat historií a využívat minulost ve jménu života v onom trojím smyslu, totiž monumentálně, antikvárně nebo kriticky. Budou pak nevědomější než „vzdělanci“ přítomnosti; neboť se mnohému odnaučí, a ztratí dokonce všechnu chuť ohlížet se po tom, co oni vzdělanci chtějí vědět především; jejich známkou bude – z hlediska oněch vzdělanců – právě jejich „nevzdělanost“, jejich lhostejnost a uzavřenost vůči mnohým slavným věcem, ba i vůči mnoha věcem dobrým. Ale stanou se, dosáhnou úplného vyléčení, opět *lidmi* a přestanou být agregáty člověku jen podobnými – a to něco znamená! To jsou ještě naděje! Nesměje se při nich vaše srdce, vy doufající? A jak

onoho cíle dojdeme? zeptáte se. Delfský bůh vám hned na počátku vaší pouti za oním cílem posílá svůj výrok: „Poznej sebe sama.“ Je to výrok závažný: neboť onen bůh „ani neskrývá, ani nezjevuje, nýbrž jenom naznačuje“, jak pravil Hérakleitos. Co nám naznačuje?

Byla staletí, v nichž Řekové byli v podobném nebezpečí, v jakém se nalézáme nyní my: že totiž zahynou v záplavě cizího a minulého, v „historii“. Nikdy nežili v hrdé nedotknutelnosti: jejich „vzdělání“ bylo dlouhou dobu spíše chaosem cizozemských, semitských, babylónských, lýdských, egyptských forem a pojmů a jejich náboženství bylo opravdovým bojem bohů celého Orientu: podobně jako je asi nyní „německé vzdělání“ a náboženství v sobě bojujícím chaosem veškeré ciziny, veškeré minulosti. A přece se nestala hellénská kultura žádným agregátem – díky onomu apollinskému výroku. Řekové se ponenáhlu naučili *chaos organizovat* tím, že se podle delfského naučení rozpomínali na sebe samy, to jest na své pravé potřeby, a zdánlivé potřeby nechali odumřít. Tak nad sebou opět získali vládu; nezůstali dlouho přespříliš obdarovanými dědici a epigony celého Orientu; stali se sami, po těžkém boji se sebou samými, praktickým výkladem onoho výroku, nejšťastnějšími obohacovateli a zmnožovateli zděděného pokladu a prvorozenci a vzory všech budoucích kulturních národů.

To je podobenství pro každého z nás: musíme organizovat chaos v sobě tím, že se každý rozpomene na své pravé potřeby. Naše poctivost, náš zdatný a opravdový charakter se už jednou musí vzepřít neustálému opakování, učení a napodobování; začne pak chápat, že kultura je ještě něco jiného než *dekorace života*, tj. v zásadě přece jen vždy přetvářka a skrývání; neboť veškerá ozdoba ozdobené zakrývá. Tak před námi vyvstane řecký pojem kultury – v protikladu k románskému –, pojem kultury jako nové a zlepšené přirozenosti, bez nitra a vnějšku, bez přetvářky a konvence, pojem kultury jako souladu mezi životem, myšlením, zdáním a chtěním. Tak

z vlastní zkušenosti poznáme, že to byla vyšší síla přirozenosti *mravní*, jíž Řekové zvítězili nade všemi ostatními kulturami, a že každé zmnožení opravdovosti musí být předběžným příspěvkem k *pravému* vzdělání: byť by tato opravdovost někdy vážně poškozovala vzdělání, jež je právě v úctě, byť by sama přispívala k pádu celé dekorativní kultury.